KS. MARCIN WOLCZKO

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ODMOWA POGRZEBU KOŚCIELNEGO. ZARYS EWOLUCJI HISTORYCZNEJ I OBOWIĄZUJĄCE NORMY

Badania archeologiczne i historyczne wskazują, że zwyczaj grzebania zmarłych był obecny we wszystkich cywilizacjach starożytnych. Najstarsze groby odnalezione przez archeologów, to groby neandertalczyków datowane na 100 do 30 tysięcy lat przed Chrystusem. Zwyczaje pochówków lub kremacji zmarłych znali Sumerowie, Akadowie, Etruskowie, Aztecy, Inkowie, Egipcjanie¹. Co ciekawe, nie odkryto żadnej cywilizacji, w której nie byłoby zwyczaju zajmowania się ciałami zmarłych. Można na tej podstawie mówić o powszechnym i wywodzącym się z prawa naturalnego prawie do bycia pogrzebanym po śmierci i tym samym o ciążącym na żyjących obowiązku pogrzebania ciała zmarłego².

Pierwsze zapisy prawne dotyczące obowiązku grzebania zmarłych znajdujemy w prawie rzymskim. Ciceron pisał o prawie Kekropsa, mitycznego króla Aten, zobowiązującym do grzebania

¹ Por. Z. Suchecki, *La cremazione nel diritto canonico e civile*, Città del Vaticano 1995, s. 22.

² Por. A. Chwastyk, *Diritto e negazione delle esequie. Evoluzione storica e legislazione attuale*, mps, Roma 2010, s. 21.

zmarłych³. Także w prawie dwunastu tablic znajdujemy odpowiednie przepisy nakazujące pogrzeb poza murami miasta i dające możliwość zarówno pogrzebienia, jak i kremacji zwłok⁴.

W prawie rzymskim są też pierwsze normy określające sytuacje, w których pozbawiano zmarłego prawa do pogrzebu. Jeśli ktoś dopuścił się zdrady przeciw Rzymowi i potem, aby uniknąć osądzenia i kary, popełnił samobójstwo, to nie można było urządzić mu pogrzebu⁵. Pozbawienie pogrzebu stosowano też jako jeden ze sposobów prześladowania chrześcijan: rzucano ich dzikim zwierzętom na pożarcie lub niszczone cmentarze. W końcu pozbawiano pogrzebu tych, którzy popełnili przestępstwo *parricidium*⁶ – morderstwa najbliższego członka rodziny (w czasach archaicznych także każdego człowieka wolnego) – stosując wobec nich *poena cullei*. Była to okrutna kara polegająca na zaszcyciu zabójcy w skórzanym worku razem z żywymi: psem, wężem, małpą i kogutem, i wrzuceniu worka w morze⁷.

Również w prawie Starego Testamentu znajdujemy przepisy świadczące o powszechnym prawie do pogrzebu i spoczywającym na Izraelitach obowiązku grzebania zwłok. W Księdze Powtórzonego Prawa czytamy: „Jeśli ktoś popełni zbrodnię pod-

³ Por. Ciceron, *De legibus*, cap. 63, w: *Opere politiche e filosofiche di M. Tullio Cicerone*, red. L. Ferrero, N. Zorzetti, t. I, Torino 1974, s. 524.

⁴ Por. *Fontes iuris romani antejustiniani in usum scholarum*, t. I, red. S. Riccobono, Florentiae 1941, s. 66.

⁵ Por. F. Lear, *Crimen „Laesae Maiestatis” in „the Lex Romana Wisigothorum”*, „Speculum” 4 (1929), s. 73–87.

⁶ Por. K. Amiełańczyk, *Parricidium i poena cullei*, w: *Religia i prawo karne w starożytnym Rzymie*, red. A. Dębiński, M. Kuryłowicz, Lublin 1998, s. 145.

⁷ Por. M. Wolczko, *L'impedimento del crimine. Studio storico-giuridico*, Roma 2012, s. 19.

legającą karze śmierci, zostanie stracony i powieszysz go na drzewie – trup nie będzie wisiał na drzewie przez noc, lecz tegoż dnia musisz go pogrzebać” (Pwt 21, 22–23). W historii narodu wybranego znajdujemy jednak szczególne sytuacje, gdy – z polecenia czy to samego Boga, czy proroków – zwłoki spalano⁸. Spalenie, oprócz wyraźnego wydźwięku kary za poważne przestępstwo, miało też charakter oczyszczenia narodu wybranego z grzechu, jaki na niego sprowadził przestępca⁹.

W pierwszych wiekach chrześcijaństwa nie znajdujemy powszechnie obowiązujących norm dotyczących samego pogrzebu czy też sytuacji, w których zmarli byli go pozbawieni. Wynikało to z dużego zróżnicowania kultur, w których rozwijało się chrześcijaństwo. Prześladowania połączone z bezczeszczeniem cmentarzy chrześcijańskich również przyczyniały się do tego, że nie przykładano większej wagi do okazywania szacunku wobec ciała zmarłego, podkreślano za to nieśmiertelność duszy. Obrzędy pogrzebowe przez ojców Kościoła były postrzegane raczej jako pomoc duchowa dla żyjących, umacniająca ich nadzieję na życie wieczne¹⁰.

Pierwsza formuła prawna, która mówiła wprost o pozbawieniu pogrzebu kościelnego, należy do Leona Wielkiego: „My zatem z tymi, z którymi nie mamy komunii za życia, nie możemy mieć komunii po śmierci”¹¹. Leon Wielki nie stworzył nowego prawa, tylko sformułował istniejące w praktyce kościelnej prawo, że po-

⁸ Zob. 1 Krl 14, 11–13; 2 Krn 34, 5.

⁹ Por. Z. Suchecki, *La cremazione...*, dz. cyt., s. 28.

¹⁰ Por. A. Chwastyk, *Diritto e negazione delle esequie...*, dz. cyt., s. 28.

¹¹ „Nos autem quibus viventibus non communicavimus mortuis communicare non possumus”. Leon Wielki, *Epistolas fraternitatis*, C. 24, q. 2, c. 1, w: *Corpus Iuris Canonici*, t. I, red. A. Friedberg, Graz 1959.

grzeb chrześcijański dotyczy tylko chrześcijan żyjących w komunii z Kościołem¹².

Pierwsza konkretna lista sytuacji, w których należy odmówić pogrzebu, została ustalona na I synodzie w Bradze w 561 roku. Jako pozbawionych pogrzebu synod wymienia samobójców, złoczyńców (przez których rozumie ekskomunikowanych za popełnione przestępstwa) oraz katechumenów¹³.

Kolejne synody i sobory dodawały do tej listy kolejne przestępstwa, które powodowały pozbawienie pogrzebu. Synody w IX wieku ustaliły też zasadę, że w przypadku, gdy złoczyńca wyświadcza się przed śmiercią i okaże skruchę, można mu udzielić pogrzebu chrześcijańskiego¹⁴.

Dużą rolę w rozwijaniu listy pozbawionych pogrzebu miały II i III Sobór Laterański, które do niej dopisały: lichwiarzy, żołnierzy walczących na pokaz w przedstawieniach, podpalaczy, mnichów, u których po śmierci znaleziono pieniądze, wiernych płacących dziesięcinę komuś innemu zamiast Kościołowi, heretyków (do których zaliczano również zbójników)¹⁵. Sobór Laterański IV rozszerzył listę na tych, którzy pomagają heretykom *vel* rozbójnikom, a także na władców, którzy zbyt słabo przykładali się do tępienia herezji. Wtedy też po raz pierwszy pojawia się zakaz udzielenia pogrzebu osobom niezachowującym przykazania paschalnego, aby przynajmniej raz w roku, w okresie wielkanocnym, spowiadać się i przyjąć Komunię świętą. W tym czasie pojawiły

¹² Por. A. Chwastyk, *Diritto e negazione delle esequie...*, dz. cyt., s. 32.

¹³ Synod w Bradze, cap. 16–17, w: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. 9, red. J. Mansi, Parisiis 1902, s. 779.

¹⁴ Por. A. Chwastyk, *Diritto e negazione delle esequie...*, dz. cyt., s. 37–38.

¹⁵ Sobór Laterański II, can. 13–14; Sobór Laterański III, can. 14 i 20, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. 2, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 143–206.

się również sankcje dla duchownych, którzy udzielali pogrzebu katolickiego mimo zakazu¹⁶.

W *Corpus iuris canonici* oprócz dotychczasowych norm i kategorii osób pozbawionych pogrzebu pojawiły się też zakazy pogrzebu dla cudzołożników i nierządnic, zakaz grzebania zwłok wypatroszonych lub ugotowanych (stosowano takie metody, aby móc transportować zwłoki na duże odległości w celu pochowania ich w konkretnym miejscu)¹⁷. W Dekretach Grzegorza XIII pojawia się też po raz pierwszy zakaz udzielenia pogrzebu osobom zmarłym w pojedynku, rozszerzony przez Klemensa VIII na wszystkich, którzy brali w nim udział¹⁸.

Sobór Trydencki nie ustanowił żadnych nowych norm odnośnie do pozbawienia pogrzebu, jednak jego owocem było wydanie *Rituale Romanum*, księgi liturgicznej zawierającej nie tylko obrzędy sprawowania między innymi pogrzebu czy przepisy liturgiczne odnoszące się do pogrzebu, ale także zebrane normy prawne, również listę tych, którym należy pogrzebu odmówić. Rytuał nie tworzył nowego prawa, ale stanowił niejako podręcznik dla proboszczów ułatwiający podjęcie decyzji o udzieleniu lub odmowie pogrzebu. W wypadkach wątpliwych nakazywał zwrócić się do ordynariusza. Rytuał wymieniał następujące kategorie pozbawionych pogrzebu kościelnego: poganie, Żydzi i wszyscy niewierni, heretycy i ci, którzy ich popierają i pomagają im, apostaci, schizmatycy, ekskomunikowani i interdyktowani. Następnie: samobójcy, zmarli w pojedynku, nawet jeśli przed śmiercią zdążyli

¹⁶ Sobór Laterański IV, konst. 4 i 21, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, dz. cyt., s. 220–324.

¹⁷ Bonifacy VIII, bulla *Detestandae feritatis*, *Extrav. comm.* 3, 6, 1, w: *Corpus Iuris Canonici*, dz. cyt., s. 1272–1273.

¹⁸ Grzegorz XIII, konst. *Ad tollendum*, w: *Codicis iuris canonici fontes*, t. 1, red. P. Gasparri, I. Serédi, Rzym 1926, s. 261–262.

wyrazić skruchę, publiczni grzesznicy zmarli bez pojednania, ci, o których publicznie wiadomo, że nie zachowują przykazania paschalnego oraz dzieci zmarłe przed chrztem¹⁹.

W czasie obowiązywania Rytuału Rzymskiego pojawiły się dekrety Stolicy Świętej poszerzające listę publicznych grzeszników. Weszli do niej: masoni, żyjący w konkubinacie, żyjący w małżeństwach mieszanych i wychowujący dzieci nie po katolicku oraz wybierający kremację jako wyraz sprzeciwu wobec Kościoła. W odpowiedziach papieskich znajdziemy też szereg wyjątków, kiedy jednak zezwalano na pogrzeb chrześcijański²⁰ (jest wśród ich np. przypadek Niccolò Paganiniego, któremu udzielono pogrzebu po czterech latach procesów w trzech instancjach)²¹.

W Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku, podobnie jak w obecnie obowiązującym, znalazł się rozdział zatytułowany: „Osoby, którym należy udzielić lub odmówić pogrzebu chrześcijańskiego”. W kanonie 1239 poprzedni kodeks stwierdza, że po-

¹⁹ „2. Negatur igitur ecclesiastica sepultura paganis, Judaeis, et omnibus infidelibus; haereticis, et eorum fautoribus; apostatis a christiana fide; schismaticis, et publicis excommunicatis majori excommunicatione; interdictis nominatim, et iis, qui sunt in loco interdicto, eo durante. 3. Seipsos occidentibus ob desperationem, vel iracundiam (non tamen si ex insania id accadat), nisi ante mortem dederint signa poenitentiae. 4. Morentibus in duello, etiamsi ante obitum dederint poenitentiae signa. 5. Manifestis, et publicis peccatoribus, qui sine poenitentia perierunt. 6. Iis de quibus publice constat, quod semel in anno non susceperunt Sacramenta Confessionis, et Communionis in Pascha, et absque ullo signo contritionis obierunt. 7. Infantibus mortuis absque Baptismo. 8. Ubi vero in praedictis casibus dubium occurrerit, Ordinarius consulatur”, *Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi iussu editum*, 172, Coloniae Agrippinae 1628.

²⁰ Por. A. Chwastyk, *Diritto e negazione delle esequie...*, dz. cyt., s. 84–94.

²¹ Por. P. Calliari, *Perché fu negata la sepoltura ecclesiastica a Niccolò Paganini*, „Lanternum. Nuova Serie” 9 (2001), s. 118–135.

grzebu należy odmówić nieochrzczonym, ale wprowadza nową zasadę, że katechumenów należy zrównać z ochrzczonymi, jeżeli nie są winni faktu, iż nie zostali ochrzczeni przed śmiercią²².

Kanon 1240 zawiera listę wiernych, których należy pozbawić prawa do pogrzebu chrześcijańskiego, jeśli przed śmiercią nie wyrazili jakiejkolwiek oznaki skruchy. W sześciu punktach wymienia: notoryjnych apostatów oraz członków sekt schizmatycznych, heretyckich lub masońskich; obciążonych zadeklarowaną karą ekskomuniki lub interdyskryty; samobójców; zmarłych w pojedynkach; tych, którzy wybrali kremację, oraz innych grzeszników publicznych. W wypadku wątpliwości Kodeks nakazywał zwrócić się do ordynariusza, jeśli była taka możliwość, oraz udzielić pogrzebu, jeśli nie było niebezpieczeństwa zgorszenia²³. Z odmową pogrzebu chrześcijańskiego łączył się również zakaz odprawienia publicznej mszy św. za zmarłego.

W okresie obowiązywania Kodeksu z 1917 roku, w czasie Soboru Watykańskiego II i po nim, Kościół złagodził przepisy dotyczące pozbawienia pogrzebu. Święte Oficjum w instrukcji o kremacji

²² CIC 1917, can. 1239. „§ 1. Ad sepulturam ecclesiasticam non sunt admittendi qui sine baptismo decesserint. § 2. Catechumeni qui nulla sua culpa sine baptismo moriantur, baptizatis accensendi sunt. § 3. Omnes baptizati sepultura ecclesiastica donandi sunt, nisi eadem a iure expresse priventur”.

²³ CIC 1917, Can. 1240. „§ 1. Ecclesiastica sepultura privantur, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa: 1° Notorii apostatae a christiana fide, aut sectae haereticae vel schismaticae aut sectae massonicae aliisque eiusdem generis societatibus notorie addicti; 2° Excommunicati vel interdicti post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam; 3° Qui se ipsi occiderint deliberato consilio; 4° Mortui in duello aut ex vulnere inde relato; 5° Qui mandaverint suum corpus cremationi tradi; 6° Alii peccatores publici et manifesti. § 2. Occurrente praedictis in casibus aliquo dubio, consulatur, si tempus sinat, Ordinarius; permanente dubio, cadaver sepulturae ecclesiasticae tradatur, ita tamen ut removeatur scandalum”.

zwłok z 1963 roku zawężyło przepis kodeksowy wyłącznie do przypadku, gdy kremacja jest wybierana z motywów przeciwnych wierze chrześcijańskiej²⁴. Z kolei ta sama dykasteria, ale już pod nazwą Kongregacja Nauki Wiary w 1976 roku zniosła zakaz ofiarowania mszy św. za zmarłych niekatolików. Było to motywowane licznymi prośbami biskupów, którzy spotykali się z sytuacjami małżonków z małżeństw mieszanych, którzy prosili o msze św. za swoich zmarłych małżonków akatolickich²⁵.

W pierwszej fazie prac nad nowym kodeksem konsultorzy zaproponowali całkowite zniesienie listy pozbawionych pogrzebu, ograniczając normę jedynie do publicznych grzeszników, którzy nie wyrazili skruchy przed śmiercią i których nie można pochować bez zgorszenia wiernych²⁶. Jednak po konsultacjach z biskupami, uniwersytetami i innymi gremiami napłynęło bardzo wiele głosów postulujących zamieszczenie takiej listy w Kodeksie, aby jednak skonkretyzować normę i nie obciążać proboszczów i ordynariuszy interpretacją przepisów w każdym przypadku.

Dlatego w obecnym kodeksie pojawiły się przepisy wskazujące osoby, którym należy odmówić pogrzebu²⁷.

W nowym kodeksie, zgodnie z duchem soborowym, nie ma jednak negatywnej normy dotyczącej zakazu pogrzebu dla niekatolików. Kanon 1176 zawiera przepis w formie pozytywnej, potwierdzający prawo wiernych do pogrzebu katolickiego: „§ 1. Wierni

²⁴ Por. Kongregacja Świętego Oficjum, instrukcja *Piam et constantem*, „Acta Apostolicae Sedis” [dalej: AAS] 56 (1964), s. 823.

²⁵ Por. Kongregacja Nauki Wiary, dekret *Accidit in diversis regionibus*, AAS 68 (1976), s. 621–622.

²⁶ Por. Pontificia commissione per la revisione del codice di diritto canonico, *Coetus studiorum „De locis et de temporis sacris”, Sessione II–III*, „Communicationes” 35 (2003), s. 104.

²⁷ Por. A. Chwastyk, *Diritto e negazione delle esequie...*, dz. cyt., s. 209–210.

zmarli powinni otrzymać pogrzeb kościelny, zgodnie z przepisem prawa²⁸. Nowy kodeks zachował również niezmienną normę Kodeksu z 1917 roku o zrównaniu katechumenów z wiernymi w odniesieniu do pogrzebu²⁹. Nowością w obecnym prawie, zawartą w kanonie 1183 § 2 i 3²⁹, jest możliwość zezwolenia ordynariusza na pogrzeb katolicki dzieci nieochrzczonych, których rodzice mieli zamiar je ochrzcić, oraz ochrzczonych niekatolików, jeżeli nie ma ich własnego szafarza i nie wyrazili przeciwnej woli. Oczywiście, mimo że nie zostało to wyrażone wprost w kodeksie, według obecnie obowiązującego prawa nie można udzielić pogrzebu chrześcijańskiego osobom nieochrzczonym, poza wymienionymi wcześniej wyjątkami.

Przejdźmy teraz do kan. 1184 zawierającego listę osób, które należy pozbawić pogrzebu. Kodeks używa terminu pozbawić – *privare*, zaznaczając w ten sposób, że chodzi o wiernych, którym przysługiwało prawo do pogrzebu, ale przez swoje działania się go pozbawili.

Kanon rozpoczyna się od postawienia warunku wymaganego do tego, aby możliwe było pozbawienie pogrzebu: „§ 1. Jeśli przed śmiercią nie dali żadnych oznak pokuty, pogrzebu kościelnego powinni być pozbawieni”. Zanim rozpoczniemy analizę tego przepisu, musimy wziąć pod uwagę, że jest on ograniczeniem powszechnego prawa wiernych do pogrzebu, a więc w świetle kan. 18 obowiązuje nas ścisła interpretacja. Wyrażając ten kanon w sposób pozytywny, musimy zatem stwierdzić, że wystarczy

²⁸ Kan. 1183 § 1. Co do pogrzebu, katechumeni są zrównani z wiernymi.

²⁹ Kan. 1183 § 2. Ordynariusz miejsca może zezwolić na pogrzeb kościelny dzieci, których rodzice mieli zamiar je ochrzcić, a jednak zmarły przed chrztem. § 3. Ochrzczonym przynależnym do jakiegoś Kościoła lub wspólnoty kościelnej niekatolickiej można pozwolić na pogrzeb kościelny według roztropnego uznania ordynariusza miejsca, jeśli nie ma ich własnego szafarza; chyba że się ustali, iż mieli przeciwną wolę.

jakakolwiek oznaka pokuty, aby móc udzielić pogrzebu katolickiego. Oczywiście najbardziej pożądanym znakiem będzie prośba o przyjęcie sakramentów przed śmiercią, ale wystarczą także bardzo proste znaki, jak wyrażenie żalu, bicie się w piersi, pocałowanie krucyfiksu itp.³⁰. Dopiero brak jakiegokolwiek oznaki pokuty pozwala na odmówienie pogrzebu katolickiego wiernemu, który należy podpada pod niżej wymienione kategorie.

W pierwszym punkcie kanon wymienia notorycznych apostołów, heretyków i schizmatyków. Najbardziej widoczna zmiana w odniesieniu do poprzedniego kodeksu jest taka, że nie wymaga się obecnie przynależności do konkretnej struktury, grupy, sekty czy wspólnoty, czego wymagała poprzednia norma. Czy wystarczy zatem wewnętrzne odstępstwo od wiary, wątplenie w którąś z prawd wiary bądź nieuznawanie władzy papieża, aby być pozbawionym pogrzebu? Obowiązek ścisłej interpretacji nakazuje odpowiedzieć na to pytanie negatywnie. Aby być pozbawionym pogrzebu, co jawi się jako sankcja karna, nie wystarczy być winnym grzechu apostazji, herezji czy schizmy, ale trzeba popełnić przestępstwo, co zgodnie z kan. 1321 wymaga uzewnętrznienia i ciężkiej poczytalności. Również przymiotnik „notoryczni” mówi nam, że osoby powinny być znane jako trwające przy swym grzechu w sposób uporczywy. Jest tu wymagana notoryczność faktyczna, osoba musi być znana jako schizmatyk, apostata czy heretyk i nie można tego ukryć. Nie jest wymagana notoryczność prawna, wyrażona na przykład przez wyrok³¹.

³⁰ Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu Polski o pogrzebie i modlitwach za zmarłych [dalej: Instrukcja], nr 14, w: *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1991, s. 27.

³¹ Por. A. Chwastyk, *Diritto e negazione delle esequie...*, dz. cyt., s. 213–221.

Drugi punkt dotyczy osób, które wybrały kremację z motywów przeciwnych wierze chrześcijańskiej. Podobnie jak poprzednio, aby odmówić pogrzebu, wyrażenie zarówno woli, jak i motywu kremacji musi być zewnętrzne i podjęte w stanie pełnej poczytalności. Motywy mogą być wyjawione bezpośrednio, np. jako zaprzeczenie prawdy o zmartwychwstaniu czy wyrażenie idei panteistycznych lub reinkarnacyjnych. Ale możliwe jest, że motywację przeciwną wierze wyraża się pośrednio, na przykład poprzez decyzję dotyczącą losów prochów po kremacji. Najnowsza instrukcja Kongregacji Nauki Wiary *Ad resurgendum cum Christo* dotycząca pochówku ciał zmarłych oraz przechowywania prochów w przypadku kremacji, ogłoszona 25 października 2016 roku, nakazuje złożenie prochów na cmentarzu, zabraniając przechowywania ich w domu, dzielenia, rozsypywania czy robienia z nich biżuterii. Kongregacja zauważa, że przy takich decyzjach nie można mówić, że kremacja wybierana jest z powodów higienicznych, praktycznych czy ekonomicznych, a w punkcie 8 stanowi wprost, że w przypadku gdy zmarły notorycznie żądał kremacji i rozrzucenia własnych prochów w naturze z powodów sprzecznych z wiarą chrześcijańską, należy, zgodnie z prawem, odmówić przeprowadzenia uroczystości pogrzebowych³².

Trzecia i ostatnia kategoria osób, które należy pozbawić pogrzebu katolickiego, to inni jawni grzesznicy, którym nie można przyznać pogrzebu bez publicznego zgorszenia wiernych. Użycie w trzecim punkcie słowa „inni” potwierdza naszą tezę, że również

³² Por. Kongregacja Nauki Wiary, Instrukcja *Ad resurgendum cum Christo* dotycząca pochówku ciał zmarłych oraz przechowywania prochów w przypadku kremacji, nr 6–8, www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20160815_ad-resurgendum-cum-christo_pl.html (29.03.2017)

w pierwszych dwóch punktach chodziło o jawnych przestępców przeciwko wierze. Jednak w sformułowaniu tej normy najbardziej uderza fakt, że prawodawca skupił się tu nie na samych grzesznikach, nie precyzując tej kategorii, ale na wspólnocie wiernych. Prawodawca po raz kolejny wyraził powszechne prawo wiernych do pogrzebu katolickiego, nakazując przyznanie go nawet jawnym grzesznikom, jeśli nie spowoduje to zgorszenia wśród wiernych. Kryterium odmówienia pogrzebu nie jest tu zatem grzech czy przestępstwo wiernego zmarłego, ale obrona wspólnoty wiernych przed zgorszeniem. Nie można więc w tym wypadku mówić, że odmówienie pogrzebu ma charakter sankcji, gdyż służy ono tutaj ochronie wspólnoty³³. Oczywiście obowiązek chronienia wspólnoty przed zgorszeniem jest stały, a niebezpieczeństwo to pojawia się zawsze wtedy, gdy dopuszcza się do pogrzebu wiernego, który mieścił się w wymienionych wcześniej kategoriach, ale przed śmiercią wyraził skruchę. Dlatego też w takich sytuacjach Kościół rozgłasza fakt wyrażenia skruchy, aby podobnie jak jawne było postępowanie zmarłego pozbawiające go prawa do pogrzebu chrześcijańskiego, tak jawne stały się oznaki skruchy przywracające mu to prawo³⁴.

Nowy kodeks pozostawił także normy z poprzedniego prawa o odniesieniu się do ordynariusza w wypadku wątpliwości³⁵. Zmodyfikowano natomiast przepis, który w poprzednim kodeksie zabraniał odprawiania mszy za zmarłego, ograniczając zakaz jedynie do odprawienia mszy pogrzebowej³⁶. Kanon 901 pozwala

³³ Por. A. Chwastyk, *Diritto e negazione delle esequie...*, dz. cyt., s. 225–230.

³⁴ Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja, nr 14.

³⁵ Kan. 1184 § 2. „Gdy powstaje jakaś wątpliwość, należy się zwrócić do miejscowego ordynariusza, do którego decyzji należy się dostosować”.

³⁶ Kan. 1185: „Pozbawienie pogrzebu zawiera w sobie także odmowę odprawienia jakiegokolwiek Mszy świętej pogrzebowej”.

na odprawianie mszy za kogokolwiek, zarówno za żywych, jak i za zmarłych³⁷.

Analiza obowiązujących obecnie norm, dotyczących udzielenia lub odmówienia pogrzebu, z jednej strony pokazuje powszechność prawa wiernych do pogrzebu katolickiego, pozwalając udzielać go w niektórych wypadkach nawet nieochrzczonym (katechumenom i dzieciom) lub ochrzczonym akatolikom, a z drugiej strony mocne zawężenie listy osób, których należy pozbawić pogrzebu (nie ma już mowy o samobójcach czy pojedynkujących się). Równocześnie nowe prawo dołącza warunki „utrudniające” faktyczną odmowę pogrzebu katolickiego lub, mówiąc inaczej, „ułatwiające” odzyskanie lub skorzystanie z prawa do pogrzebu kościelnego. W ten sposób faktycznie ograniczono do pojedynczych przypadków sytuacje, w których duszpasterze odmawiają tej ostatniej posługi.

Bibliografia

Amielańczyk K., *Parricidium i poena cullei*, w: *Religia i prawo karne w starożytnym Rzymie*, red. A. Dębiński, M. Kuryłowicz, Lublin 1998, s. 139–150.

Bonifacy VIII, bulla *Detestandae feritatis*, *Extrav. comm.* 3, 6, 1, w: *Corpus iuris canonici*, t. I, red. A. Friedberg, Graz 1959, s. 1272–1273.

Calliari P., *Perché fu negata la sepoltura ecclesiastica a Nicolò Paganini*, „Lanternum. Nuova Serie” 9 (2001), s. 118–135.

Chwastyk A., *Diritto e negazione delle esequie. Evoluzione storica e legislazione attuale*, mps, Roma 2010.

³⁷ Kan. 901: „Kapłan może odprawiać Mszę świętą za kogokolwiek, zarówno za żywych, jak i za zmarłych”.

Codex iuris canonici: auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, AAS 75 (1983), cz. 2, s. 1–301; tekst łac.–pol.: Kodeks prawa kanonicznego, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Typis polyglottis Vaticanis 1917.

Cycon, *De legibus*, w: *Opere politiche e filosofiche di M. Tullio Cicerone*, red. L. Ferrero, N. Zorzetti, t. I, Torino 1974, s. 412–570.

Fontes iuris romani, t. I, red. S. Riccobono, Florentiae 1941.

Grzegorz XIII, konst. *Ad tollendum*, w: *Codicis iuris canonici fontes*, t. I, red. P. Gasparri, I. Serédi, Rzym 1926, s. 261–262.

Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu Polski o pogrzebie i modlitwach za zmarłych, w: *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1991, s. 23–29.

Kongregacja Nauki Wiary, dekret *Accidit in diversis regionibus*, AAS 68 (1976), s. 621–622.

Kongregacja Nauki Wiary, instrukcja *Ad resurgendum cum Christo* dotycząca pochówku ciał zmarłych oraz przechowywania prochów w przypadku kremacji (15.08.2016).

Kongregacja Świętego Oficjum, instrukcja *Piam et constantem*, AAS 56 (1964), s. 823.

Lear F., *Crimen Laesae Maiestatis in the Lex Romana Visigothorum*, „Speculum” 4 (1929), s. 73–87.

Leon Wielki, *Epistolae fraternitatis*, C. 24, q. 2, c. 1, w: *Corpus iuris canonici*, t. I, red. A. Friedberg, Graz 1959.

Pontificia commissione per la revisione del codice di diritto canonico, *Coetus studiorum „De Locis et de Temporis Sacris”*, Sessione II–III, „Communicationes” 35 (2003), s. 83–137.

Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi iussu editum, Coloniae Agrippinae 1628.

Sobór Laterański II, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. 2, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 142–160.

Sobór Laterański III, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. 2, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 168–206.

Sobór Laterański IV, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. 2, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 221–315.

Sucheckie Z., *La cremazione nel diritto canonico e civile*, Città del Vaticano 1995.

Synod w Bradze, cap. 16–17, w: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. 9, red. J. Mansi, Parisiis 1902, s. 778–779.

Wolczko M., *L'impedimento del crimine. Studio storico-giuridico*, mps, Roma 2014.

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie